

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 343.163:343.132

Р. І. Балита

*здобувач кафедри кримінального процесу,
криміналістики та експертології
факультету № 6 Харківського
національного університету внутрішніх справ*

ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРОМ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Постановка проблеми. Конституція України як Основний закон держави проголосила, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава (ст. 1). Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3). Вказані положення сьогодні знайшли своє відображення у численних нормативно-правових актах, у тому числі, й у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України).

Наразі питання забезпечення прав та основоположних свобод людини та громадянина неодноразово стають предметом дискусійних обговорень не лише на національному рівні серед представників правоохоронних органів України, але й на міжнародному рівні, з огляду на дотримання в Україні принципу верховенства права та демократії, про що наголошується у Рекомендаціях Ради Європи.

Забезпечення прав та основоположних свобод людини й громадянина неможливо без належного закріплення базових для функціонування кожного органу державної влади засад або інакше принципів, на яких будується їх діяльність. Відтак, діяльність прокуратури пов'язана із забезпеченням прав та основоположних свобод людини й громадянина у кримінальному провадженні, а тому дотримання зазначеним суб'єктом основних (базових) положень, що визначають спрямованість кримінальної процесуальної діяльності є завжди актуальним та своєчасним. В даному контексті слушною є думка С. Савранчук, який наголошує, що сьогодні механізм органів прокуратури є одним із важливих чинників законності. Сучасна прокуратура є авторитетним органом, що виконує різноманітні функції – від здійснення наглядової діяльності до підтримання державного обвинувачення у суді. Окремі питання організації та діяль-

ності прокуратури України викликають зацікавленість науковців. Одним із таких питань є засади діяльності органів прокуратури [1, с. 68].

Враховуючи викладене зазначимо, що визначення засад реалізації повноважень прокурором при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій є актуальним та своєчасним.

Стан дослідження проблеми. Загальні питання щодо засад кримінальної процесуальної діяльності та органів прокуратури, зокрема неодноразово ставали предметом наукових дискусій таких вчених як: С. Абламський, Ю. П. Аленін, С. А. Альперт, К. К. Арсеньєв, М. І. Бажанов, О. М. Бандурка, В. І. Басков, О. В. Баулін, В. Д. Берназ, Є. М. Блажівський, С. І. Вікторський, Ю. ЄЮ Вінокуров, А. Ф. Волобуєв, Р. Н. Гасанов, Ю. М. Грошевий, С. М. Гусаров, М. В. Даньшин, М. В. Джига, В. П. Захаров, М. О. Ізотова, О. В. Капліна, П. М. Каркач, Г. К. Кожевніков, В. В. Колодчин, А. Ф. Коні, В. О. Коновалова, О. Є. Кравченко, В. Ф. Крюков, М. Й. Курочка, О. П. Кучинська, А. П. Лазарєв, В. Т. Маляренко, В. О. Малярова, І. Є. Марочкін, О. Р. Михайленко, М. М. Міхєнко, Г. В. Мовчан, І. В. Назаров, В. Т. Нор, Г. В. Остафійчук, І. А. Петрова, І. Л. Петрухін, М. А. Погорецький, В. Д. Пчолкін, М. В. Руденко, Д. С. Слінько, С. В. Слінько, М. І. Смирнов, О. В. Соколова, С. М. Стахівський, Р. Л. Степанюк, О. Ю. Татаров, В. Я. Тацій, В. М. Тертишник, А. Р. Туманянц, Л. Д. Удалова, С. С. Чернявський, В. В. Чумак, В. В. Шендрик, А. В. Шило, О. Г. Шило, М. Є. Шумило, О. О. Шпак, Н. І. Щегель, В. Д. Фінько, В. М. Юрчишин та інші. Проте мало дослідженою залишається проблематика засад реалізації повноважень прокурором при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій.

Метою статті є визначення засад реалізації повноважень прокурором при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій.

Виклад основного матеріалу. Принципи, вказує О. Р. Михайленко, можуть мати загальний характер, стосуючись начебто зовнішнього боку

організації та діяльності органів прокуратури. Є принципи і внутрішнього характеру, на яких базується власне робота органів прокуратури з виконання покладених на них завдань. Без визначення системи принципів будь-яка діяльність, зокрема й прокурорська, може виявитися мало ефективною, нецілеспрямованою [2, с. 70].

М. В. Хіль вдало зазначає, що залежно від того, як будуть сформовані принципи організації та діяльності прокуратури, роботи її органів та працівників залежить ефективність здійснення функцій, покладених на єдину систему прокуратури. Організація роботи в органах прокуратури не визначена законом, адже нормативно це визначити практично неможливо, бо організація роботи відрізняється в залежності від регіонів прокуратур, їх кадрового забезпечення та конкретних завдань, що ними виконуються [4, с. 101].

Своєю чергою, І. В. Орищенко зазначає, що прокурорська система, як і будь-яка інша державна чи недержавна структура, базується на певних принципах (засадах) її організації та діяльності. Реалізуючи закріплені Конституцією України функції прокуратура України має діяти за певними вимогами. Ці вимоги відображають призначення прокуратури у суспільстві та державі, визначають завдання і повноваження прокурорів, а також зміст та характер правових заходів і засобів здійснення нагляду за точним і однаковим виконанням законів у державі. В узагальненому вигляді ці вимоги отримали назву «принципи» або «засади» [5, с. 691].

А. А. Коваль слушно вказує, що ефективно досягнення завдань НСРД безпосередньо залежать від дотримання засад (принципів) проведення негласних слідчих (розшукових) дій. При цьому, на нашу думку авторки, усебічне дослідження правової природи НСРД, а також вироблення напрямків удосконалення механізму їх проведення, неможливе без визначення керівних, концептуальних засад, на яких вони базуються. У зв'язку із цим набуває необхідності визначення системи засад (принципів) проведення НСРД та з'ясування їх сутності. Адже саме встановлення засад (принципів) їх проведення дозволяє правильно та ефективно застосовувати норми кримінального процесуального законодавства, забезпечити дієву ефективність державного примусу при розслідуванні та попередженні злочинів з одночасним поєднанням забезпечення прав і свобод та їх законних інтересів. Необхідність виділення системи засад (принципів) проведення НСРД та дослідження їх особливостей, наголошує А. А. Коваль, зумовлюється наступними причинами: потребою формування ефективного механізму забезпечення прав людини під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій; потребою вдосконалення кримінального процесуального законодавства України у сфері забезпечення прав людини і громадянина, її законних інтересів під час проведення НСРД, що

суттєво залежить від сукупності визначених в законодавстві принципів, які визначають напрямок нормотворчості у цій сфері кримінальних процесуальних правовідносин; необхідністю удосконалення кримінальної процесуальної діяльності, що здійснюється відповідними уповноваженими суб'єктами у сфері забезпечення прав людини і громадянина, її законних інтересів під час проведення НСРД на основі якісно сформованих принципів; необхідністю дієвої охорони і захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також її законних інтересів як важливої складової системи захисту прав держави [3, с. 144-145].

Розглядаючи засади реалізації повноважень прокурором при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, необхідно вказати, що мова йде саме про принципи права, які у науковій літературі прийнято розуміти як закріплені у праві головні ідеї, вихідні начала або основи функціонування, що характеризують його зміст, головне призначення права, обумовлені загальними закономірностями розвитку суспільства [6, с. 278]. М. С. Алексєєв, В. Г. Даєв, Л. Д. Кокарев вказували на принципи права як на вихідні нормативно-керівні начала, що характеризують його зміст, його основи, закріплені у ньому закономірності суспільного життя [7, с. 12].

В той же час, ведучи мову про принципи діяльності прокуратури в рамках проведення негласних слідчих (розшукових) дій, слід констатувати, що вони безпосередньо пов'язані із загальними засадами кримінального провадження, які у науці кримінального процесу зводять до основоположних ідей та фундаментальних принципів (положень) у сфері кримінального провадження. З цього приводу І. М. Тиричев зауважував, що принципи можуть виступати як об'єктивні, так і суб'єктивні категорії, але це залежить лише від того, на якому соціальному рівні проходить оцінка даного явища. В уяві окремих індивідуумів принципи об'єктивні через те, що вони не залежать від їх свідомості та виражають зовнішні процеси, що відбуваються у державі та суспільстві. Однак, на законодавчому рівні принципи виступають як суб'єктивні категорії через те, що вони повністю залежать від правової політики держави як особливого правового утворення. Будучи основоположними засадами кримінальної процесуальної діяльності, принципи характеризуються тим, що вони діють на всіх або на більшості стадій кримінального процесу. Окрім того, вони носять обов'язковий характер і знаходяться у тісному взаємозв'язку та взаємообумовленості, створюючи у своїй сукупності систему, в якій кожен з принципів нероздільно пов'язаний як з самою системою, так і з іншими принципами [8, с. 12].

Так, серед засад кримінального провадження, що складають основу реалізації прокурором повноважень при проведенні НС(Р)Д є такі вер-

ховенство права, законності, повага до людської гідності, недоторканність житла чи іншого володіння особи, таємниця спілкування, невтручання у приватне життя. Дотримання зазначених принципів безпосередньо пов'язано із проведенням таких НС(Р)Д як: обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України); контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (274 КПК України) [9].

Враховуючи викладене, зазначимо, що засади кримінального провадження, що визначені у КПК України є базовими для реалізації повноважень прокурором при проведенні НС(Р)Д. Дотримання та забезпечення реалізації вказаних засад сприятиме ефективному досудовому розслідуванню та допоможе уникнути ряду порушень чинного законодавства та прав людини у сфері НС(Р)Д.

Визначаючи принципи реалізації повноважень прокурором при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, варто зауважити, що неодноразово у науковій літературі досліджувалися питання присвячені принципам організації та діяльності прокуратури загалом, що складає базу для визначення принципів реалізації повноважень прокурором при проведенні НС(Р)Д.

Зазначимо, що основну складову засад реалізації повноважень прокурором при проведенні НС(Р)Д складають саме правові засади, що відображені у титульному Законі України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р. [10]. Зокрема, до їх числа вищеназаним законом віднесені:

1) верховенства права та визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю;

2) законності, справедливості, неупередженості та об'єктивності;

3) територіальності;

4) презумпції невинуватості;

5) незалежності прокурорів, що передбачає існування гарантій від незаконного політичного, матеріального чи іншого впливу на прокурора щодо прийняття ним рішень при виконанні службових обов'язків;

6) політичної нейтральності прокуратури;

7) недопустимості незаконного втручання прокуратури в діяльність органів законодавчої, виконавчої і судової влади;

8) поваги до незалежності суддів, що передбачає заборону публічного висловлювання сумнівів щодо правосудності судових рішень поза межами процедури їх оскарження у порядку, передбаченому процесуальним законом;

9) прозорості діяльності прокуратури, що забезпечується відкритим і конкурсним зайняттям посади прокурора, вільним доступом до інфор-

ції довідкового характеру, наданням на запити інформації, якщо законом не встановлено обмежень щодо її надання;

10) неухильного дотримання вимог професійної етики та поведінки [10].

Висновки. Отже, повноваження прокурора при реалізації негласних слідчих (розшукових) дій має відбуватися відповідно до визначальних засад кримінального провадження та принципів, що складають основу всієї прокурорської діяльності загалом. Засади реалізації повноважень прокурором при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій повинні бути органічно пов'язані із засадами кримінального провадження та засади прокурорської діяльності.

Визначено, що реалізація повноважень прокурором при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій пов'язана із дотриманням таких засад як: верховенство права, законності, повага до людської гідності, недоторканність житла чи іншого володіння особи, таємниця спілкування, невтручання у приватне життя. Засади кримінального провадження, що визначені у КПК України є базовими для реалізації повноважень прокурором при проведенні НС(Р)Д. Дотримання та забезпечення реалізації вказаних засад сприятиме ефективному досудовому розслідуванню та допоможе уникнути ряду порушень чинного законодавства та прав людини у сфері НС(Р)Д.

Література

1. Савранчук С. Засади діяльності органів прокуратури. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2018. № 1. Ч. 2. С. 68-71.
2. Михайленко О. Р. Прокуратура України: підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком-Інтер, 2011. 336 с.
3. Коваль А. А. Теоретико-правові та праксеологічні засади забезпечення прав людини при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2020. 478 с.
4. Хіль М. В., Іванцова А. В. Кроки до покращення роботи прокурора та підвищення довіри населення. *Молодий вчений*. 2018. № 4 (56). С. 100-103.
5. Орищенко І. В. Щодо принципів організації та діяльності прокуратури України. *Форум права*. 2012. № 1. С. 691-696.
6. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні: навчально-практичний посібник / С. С. Кудінов, Р. М. Шехавцов, О. М. Дроздов, С. О. Гриненко. Харків: «Оберіг», 2013. 344 с.
7. Алексеев Н. С. Очерк развития науки советского уголовного процесса / Н. С. Алексеев, В. Г. Даев, Л. Д. Кокарев. Воронеж: ВГУ, 1980. 192 с.
8. Тыричев И. В. Принципы советского уголовного процесса. Москва: Юрид. лит., 1983. 160 с.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 18.04.2010 № 4651-VI / База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 01.08.2020).

10. Про прокуратуру: закон України від 14.10.2014 № 1697-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 01.08.2020).

Анотація

Балита Р. І. Засади реалізації повноважень прокурором під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. – Стаття.

У статті досліджено засади реалізації повноважень прокурором при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. Наголошено на актуальності даної статті, яка полягає у тому, що забезпечення прав та основоположних свобод людини й громадянина при НСРД неможливо без належного закріплення базових для функціонування кожного органу державної влади засад або інакше принципів, на яких будується їх діяльність.

Надано перелік засад реалізації повноважень прокурором при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій.

Ключові слова: засади, повноваження, прокурор, негласні слідчі (розшукові) дії, верховенство права, законність, дотримання прав та свобод людини.

Аннотация

Балыта Р. И. Основы реализации полномочий прокурором при проведении негласных следственных (розыскных) действий. – Статья.

В статье исследованы принципы реализации полномочий прокурора при проведении негласных следственных (розыскных) действий. Отмечено актуальность данной статье, заключается в том, что обеспечение прав и основных свобод человека и гражданина при НСРД невозможно без надлежащего закрепления базовых для функционирования каждого органа государственной власти основ или иначе принципов, на которых строится их деятельность.

Дан перечень принципов реализации полномочий прокурора при проведении негласных следственных (розыскных) действий.

Ключевые слова: принципы, полномочия, прокурор, негласные следственные (розыскные) действия, верховенство права, законность, соблюдение прав и свобод человека.

Summary

Balyta R. I. Principles of implementation of powers by the prosecutor during unconsidered investigative (investigative) actions. – Article.

The article examines the principles of exercise of powers by the prosecutor in conducting covert investigative (investigative) actions. Emphasis is placed on the relevance of this article, which is that ensuring the rights and fundamental freedoms of man and citizen in the NSDS is impossible without proper consolidation of the basic principles for the functioning of each public authority or otherwise the principles on which their activities are based.

The list of bases of realization of powers by the prosecutor at carrying out covert investigative (search) actions is given.

It is established that the powers of the prosecutor in the implementation of covert investigative (search) actions should be in accordance with the defining principles of criminal proceedings and the principle that forms the basis of all prosecutorial activities in general. The principles of exercising the powers of the prosecutor in conducting covert investigative (investigative) actions must be organically linked to the principles of criminal proceedings and the principles of prosecutorial activity.

It is concluded that the exercise of powers by the prosecutor in conducting covert investigative (investigative) actions is associated with the observance of such principles as the rule of law, legality, respect for human dignity, inviolability of home or other property, secrecy of communication, privacy. The principles of criminal proceedings, which are defined in the CPC of Ukraine, are basic for the exercise of powers by the prosecutor during the NCRD. Adherence to and implementation of these principles will facilitate an effective pre-trial investigation and help avoid a number of violations of current legislation and human rights in the field of emergency.

Key words: principles, powers, prosecutor, covert investigative (search) actions, rule of law, legality, observance of human rights and freedoms.